

**EMLÉKFÜZET
ZÁHONYI ALAJOS
ÖTVENÉVES
NYOMDÁSZ-JUBILEUMÁRA**

**KIADJA
A PESTI KÖNYVNYOMDA RÉSZVÉNY-TÁRSASÁG
SZEMÉLYZETE**

**BUDAPEST
1908**

Ötven év

*Derék öreg, elő a napvilágra!
Ünnep legyen ma: ötven év lejárt.
Tedd le a fegyvert, munka katonája,
Dolgos karod már régen erre várt.
Göröngyös útról térsz a nyugalomra,
S a gondok árja nem sujtott a porba,
Bármennyi bú, baj rád szakadt:
Erős maradtál, és szabad!*

*A munkás sorsa benned testesül meg:
Sorvasztó harc a létért szüntelen.
Munkál az agy, az izmok megfeszülnek,
Míg egy darabka kis kenyér terem.
S az ötven évi szorgos munka bére
Csak társaidnak hű elismerése,
Munkáért nincs más köszönet,
A fáradt munkás elmehet!...*

*Pedig ha munkád érdemére nézünk
– Bár minden munka egyaránt becses –
A tiedé, és az, melyet mi végzünk,
Elismerésre százszor érdemes.
A tudás tüzét mi élesztjük nagyra,
Hogy a világ a fényét megláthassa,
Nélkülünk írás, eszme, tett
Meghal, mielőtt született.*

*Ha volna még igazság e világon,
Babér övezne téged e napon,
És nem maradna egy virág az ágon,
Tenéked jutna minden jutalom.
Nevedet hír, dicsőség szárnyra venné,
Nagy érdemid egy ország ünnepelné,
És munkázáró ünnepedre
Mindenki néked tisztelegne!*

*De nincs ma így. Csak társid ünnepelnek,
És büszkeséggel néznek fel ma rád,
Midőn lezajlott félszázad mögötted
S lezárod már a multnak korszakát,
Amelynek sárgult lapjain nevednek
Örök emléket tetteid emeltek,
S amelyen addig él neved,
Míg várunk él: a szervezet!*

*Derék öreg, elő a napvilágra,
A becsület, hadd lássuk, mint ragyog.
Sötét folt, árnyék nem borul reája,
Csak a szerénység fénye csillog ott!
Pihenni térsz bár, munka katonája,
Köszöntsön itt még egyszer hát a gárda,
Mely hiven őrzi meg neved,
Szívébe zár és soha nem feled!*

Morócz Jenő

ZÁHONYI ALAJOS ÉLETE ÉS MŰKÖDÉSE

Köznapi fölfogású és avasodott világnézetű ember kezébe ha kerül ez az írás, bizonyosan csudálkozva üti föl a fejét: »Hogyan lehet egy egyszerű munkásemberről, ki semmiféle ma divatos módon nem kereste a föltűnést: ennyit írni? Hisz egyebet sem csinált egész hosszú életén által, mint hogy dolgozott!«

Éppen ez az. Dolgozott. Dolgozott szívós kitartással, becsületesen és legjobb tudása szerint családjáért meg osztályosorsosaiért. Idegfeszítő, gyilkos munkát végzett fél évszázadon keresztül, de ez a munka – a szellem vívmányainak közvetítése milliónyi apró ólombetű segedelmével – hasznot hajtó volt az emberiségre.

Dolgozott. Nem érte be a kenyérért való mindennapos nagy munkával. Dolgozott az osztályos társaiért is. Csöndes éjszakákon, amikor más ember puha párnák közt nyugossza ki napi fáradalmait: ő ott ült szegényes otthonában, írogatva, tervezgetve, álmokképeket szöve munkástársai anyagi és szellemi felszabadulásáról. Ahol tenni kellett, ahol ember kellett a gátra: mindenütt ott volt ő, s lelkes buzgalommal végezte a munkástársai érdekében magára vállalt munkát mindenkoron.

Tehát dolgozott. A munka századában nem lesz tehát mégsem csodálatos dolog, ha íveken át foglalkozunk egy igénytelen, szürke emberkével, aki az élet sójából, a munkából oly bőségesen vette ki a részét, de akire nagy fáradozása jutalmául mégsem ragyogott soh'se a jólét derűje, még pedig azért nem, mert mindenkor túlságosan szerény ember volt, s nem tudta munkálkodása gyümölcsét a maga javára biztosítani.

A mai világban, a hírnévért, vagyonért való tülekedés korszakában nem lesz talán érdektelen, ha a következőkben röviden megismertetjük Záhonyi Alajos élete-folyását és működését, hadd okuljon s merítsen belőle az élet küzdelmeihez kitartást szaktársaink fiatalabbja.

A kitartó, áldásos és csöndes munka ünnepét üljük, ennek a dicséretét zengik ez igénytelen sorok.

Tösgyökeres, régi magyar családból származott Záhonyi Alajos. Apja katona-ember volt; győri diák korában fölcsapott katonának, s tizenhét esztendeig ette a császár kenyerét, jobbára őrmesteri minőségben. A helyőrségi változások gyakorisága révén hol Magyarországon, hol pedig Ausztriában szolgált, s midőn végre beleúnt a hosszas hadfiaskodásba, vámhivatalnoknak ment a szávaparti Bród városába. E város igen jelentős helye volt az akkori határőrvidéknek; a Száva túlsó partján már a török félhold birtokai kezdődtek; erődítések és földhányások emelkedtek innen is, meg túlhan is. Az illír lakosság közt megszorult itt-ott egy-egy magyar vagy német hivatalnoki család is, s az átutazó török, görög meg más nemzetiségű vásárosok és kereskedők festői képet adtak a városka utcáinak.

Ebben a városkában látta meg a világot Záhonyi Alajos 1844 augusztus 5-ikén, s itt is töltötte legfiatalabb gyermekkorát. Édesapja ugyan korán elhalt, de a gondos anya a legnagyobb önfeláldozással igyekezett föntartani s nevelni a kis családot. Magyar és német nyelvű iskolát alapított, s a városka intelligenciájának gyermekeit jobbára ő vezette be a számolás, olvasás és betűvetés tudományába. Még a Száva túlsó partján levő Bosna-Bródból is akadt tanítványa egy pasa leányának személyében.

Záhonyiék magyarul beszéltek az otthoni körben; a kis Alajos németül az iskolában tanult meg, illírül pedig gyermekpajtásai közepette. Bródi születése révén irataiban még mindig az illír van megjelölve anyanyelvűl, jóllehet már alig érti.

1855-ben Pestre költözött a család, s Alajosunk két évig részben itt, részben Budán járta az iskolákat, míg végre 1857 őszén Gyurián és Magyar nyomdájába állott be inasnak.

Ebben a nyomdában szabadult föl, s segédi minőségben is ott maradt vagy két évig, amikor egy kis utazásra támadt kedve. Tanítómesterének ajánlólevelével utazott Ausztriába, ahonnan azonban édesanyja kérésére mihamar vissza kellett térnie, hogy kivegye részét a családföntartás gondjaiból. Visszatérve, mestersége további tanulmányozásának és a munkásmozgalmakban való részvételnek szentelte minden erejét.

1864-ben és 1865-ben Heckenast Gusztávnak az akkori viszonyok mellett igen nagyszabású nyomdájában dolgozott. Majd Gyurián és Deutsch testvérekhez került akcicens-szedőnek, ahonnan 1867 februárius havában Szegedre ment Burger Zsigmond híres nyomdájába.

Fiatal és akkoriban még nyughatatlan vére azonban innét is továbbhajtotta: a koronázás idejében már megint Pesten találjuk, még pedig az Egyesületi Nyomdában (Fanda, Frohna és Társai).

1868-ban Aranyossy és Rudnyánszky nyomdájába állott be akcicens-szedőnek, 1869-ben a Deutsch Testvérek Részvénytársaság király-utcai nyomdájában dolgozott rövid ideig, majd pedig Malatin és Holmeyer kalocsai nyomdájának volt szintén rövid ideig (áprilistól júliusig) az akcicens-szedője.

Pestre jöve, Heckenast Gusztáv nyomdájában talált alkalmazást, s itt is maradt egészen addig, amíg az 1870-diki nagy és emlékezetes nyomdász-sztrájk ki nem tört.

A sztrájkban a főnökök győzedelmeskedtek, s a boszuvágytól sarkalva, fekete lisztát állítottak össze a sztrájkoló nyomdászság vezérei ellen. Záhonyinak távoznia kellett Pestről. Szegedre ment Bába Imréhez, aki nem vette figyelembe a pesti főnökök feketelisztás körlevelét, s Záhonyin kívül a pesti sztrájk másik két megrendszabályozottjának, Kaczander Gyulának és Daday Géának is menedéket adott.

1870 július havában Makóra ment, ahol Sártory nyomdatulajdonosnak lett a csöndes társa.

1871 augusztus havában már ismét Pesten volt Záhonyi. Eleinte – ez évi november hó végéig – Heckenast Gusztáv nyomdájában dolgoztatott, majd (1872 június 22-ig) a »Minerva« cégűtöt nyomdában.

1872 június 23-ától 1875 január 15-ig Kertész Józsefnél, ettől fogva 1883 január 21-ig a Franklinban, majd a Hungária-nyomdában kondicionált.

1883 ősztől 1884 nyaráig Hornyánszky Viktor akadémia-utcai nyomdájában dolgozott, s pusztán azért lépett ki, mert időközben számolásba állítva, nem tudták őt folytonosan foglalkoztatni.

1884 június 28-án a Wilckens és Waidl-féle nyomdából akkoriban alakult Pallas részvénytársaság nyomdájába lépett be. 1890 március 9-ikéig, vagyis majdnem teljes hat esztendeig dolgozott ebben a nagy nyomdában, s csak azért lépett ki, mert az Aradi Nyomda-Részvénytársasághoz hívták meg laptördelőnek.

1892 augusztus 29-én innen is kilépve, Budapestre jött, s itt a Pesti Lloyd-társaság nyomdájában kapott hamarosan kondíciót. Több mint három esztendősen itteni munkálkodás után azonban 1895 november 25-ikén kitört az általános nyomdász-sztrájk. Záhonyink természetesen nem maradt következetlen a multjához, s a régi kipróbált személyzettel együtt ő is kilépett.

A sztrájk nyomában járó sok nyomorúságon és nélkülözésen keresztülgázolva, az 1896. év elején az akkori Gutenberg-nyomdában kapott alkalmazást. Majd Kellner és Mohrlüderékhez került, ahonnan 1902 október havában a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság nyomdájába lépett át. Azóta hol korrektori, hol meg szedői minőségben működik itt, munkástársainak öröme, faktorának pedig, s igazgatójának – a könyvnyomtatók nesztorának, lovag Falk Zsigmond udvari tanácsos úrnak – legteljesebb megelégedésére. Innen megy jubileuma napján: 1908 április hó 25-én a segélyző egyesületünk által nyújtott, s igazán jól megérdemelt nyugalomba.

*

Hosszú ideig boldog családi életnek örvendezhetett Záhonyi Alajos. Még 1870-ben, Szegeden létekor megnősült, elvéve egy ottani jóra való kártyagyárosnak leányát. Kilenc gyermeke volt; most csak kettő van belőlük: Géza, aki festőművész, és András, aki vasutas. A szerető hitves és gondos anya azonban már 1902 augusztus hava óta a rákoskeresztúri köztemetőben alussza örök álmát...

Több irányban volt áldásos és hasznos Záhonyi eddigi ötven-esztendő működése. Legelőször is – hogy időrendi sorrendben vegyük a dolgokat – a szakkultúra meg a szakirodalom terén, azután azon a nagy harcmezőn, hol munkástársainak és kollégáinak anyagi boldogulásáért és szellemi erősödéséért folyik a küzdelem. Harmadik áldásos működési térrésszámnak vehetjük a családja egzisztenciájáért és gyermekei neveltetéséért kifejtett családapai gondosságát és fáradozását. Minket mindeme működési térrésszakok közül a két első helyen említettek érdekelnek leginkább.

A magyar nyomdászati szakirodalomnak Záhonyi Alajosban tisztelhetjük az egyik megalapítóját. Olyan időben, mikor a magyarországi nyomdászatságnak a háromnegyed része még német-ajkú volt, amikor különösen a pestvárosi nyomdáknak még csak nagy elvétve hangzott föl a magyar szó: Záhonyi már nyomdászok számára való, magyar nyelven nyomtatott évkönyvet adott ki »Zsebleltár« címen. A szakszeretnek, mesterségünkért való lelkesedésnek valami csodálatos nagy foka kellett e vállalkozásához, mert hiszen az ő világos tárgyismertével, nagy ítélőképességével okvetetlenül előre kellett látnia a vállalkozásnak finansiális tekintetben való negatív eredményét.

E legelső magyar könyvnyomtatói évkönyvnek példányai ma már szinte bibliográfiái ritkaság számba mennek, s így talán hasznos dolgot végezzünk, ha szakirodalmunk története iránt érdeklődő olvasóink számára egy kissé tüzetesebben írjuk le itt Záhonyi kollégánk évkönyvét.

A 12:18 centiméteres könyvecske vörös vászonba volt kötve, sarkain domborított renaissance dísszel, közepén pedig aranyozott szövegnyomtatással meg rokokó vignettával. A beléspapírosra elül a póstai és távirdai szabályzatot, hátul pedig a kamatszámítási meg bélyegfokozati táblázatokot nyomtatták. A címodal szövege ez volt: »Zsebleltár könyvnyomdászok számára 1867. évre. Író- és jegyzéknaptár. A legjobb kútforrások után szerzé Barázda Alajos betűszedő. Első évfolyam. Pest. A szerző tulajdona. 1866.« Impresszum nincsen a könyvön, de biztosan tudjuk, hogy Gyurián és Deutsch testvérek Dorottya-utca 11. sz. alatti nyomdájában nyomtatták. Dvorszky szedőnek és Sichra Alajos művezetőnek a lelkén szárad az a sok sajtóhiba, amiért Záhonyi el sem igen akarta fogadni a kinyomtatott íveket.

Jellemző Záhonyi szerénységére nézve, hogy szakirodalmi munkálkodásában sohasem használta a Záhonyi nevet, hanem csak a Barázda Alajos álnevet. Érdekes világot vet ez az ő puritán lelkületére: azon a téren, amelyen jó szakismeretekről tett tanúságot, s amelyen a főnökök figyelmének magára-vonása révén idővel közvetett anyagi sikereket érhetett volna el, nem szerepelt a saját nevével, de azon az akkori munkásmozgalmakkal összefüggő másik

irodalmi téren, amely mindig csak üldözést s kellemetlenséget hozott rája: férfias önérzettel és dacos szembe-nézéssel használta mindenkoron a maga igazi nevét.

No de csak térjünk vissza a »Zsebleltár« folytatólagos ismertetésére. A címlap után három oldalon az 1867-ik esztendő csillagászati meg egyéb különösségei vannak megírva. Ezt követi hat oldalon a tizenkét hónap, közbeiktatott táblázatos jegyzéklappal minden négy hónap után. Majd vagy száz oldalra terjedő napi jegyzék-oldal meg leszámolási ív következik, mind-mind a számoló szedők használatára. Az akkori betűszedőknek túlnyomó többsége számolásban dolgozott, s ezért könnyen érthető és természetes dolog volt, ha a »Zsebleltár«-t főképp nekik való dolgokkal töltötte meg Záhonyi.

Két oldal minta-jegyzéki tábla is volt a kötetben. Az egyik oldalra a szedő-ember, a másikra a nyomó írhatta be az év közben előfordult nagyobb munkákra vonatkozó adalékokat. Egy »vizsgatábla« pedig azt mutatta, hogy minő oldalszámmal kezdődnek a negyed-, nyolcad- stb. rétű ívek.

»Műtani jegyzetek« a címe a könyv tulajdonképpeni szövegrészének. »A legszükségesebb mintajegyzékek« címmel bőséges példatárát adja a kilövési sémáknak. Teljes tíz oldalt foglal el e rész, képzelhető tehát, hogy mennyire kimerítően ismerteti a mindenkoron fontos kilövési eshetőségeket.

Antiqua meg fraktur betűknek való szekrényminták következnek ezután. Az antiqua-betűs minta meglep a célszerűségével. A középső szekrényrészben alul – keresztben számítva – csak három-három rekeszt látunk, ami egyrészt nagyobb betűmennyiség fölvételét teszi lehetővé, másrészt pedig magyar-nyelvű szedéshez teszi alkalmatossá a szekrényt. A magyar szekrényminta kérdése máig sincs eldöntve, s az ajánlott megoldások közül a »Zsebleltár«-ban foglalt beosztás – időrendben való elsősége mellett is – a legjobbak közé tartozik.

Héber ábécé, vagy mint akkoriban, a nyelvészeti neológizmus korában mondták: »héber abda« következik ezután. Két oldalt foglal el; egy harmadik oldalon héber szekrénybeosztást látunk. Majd orosz ábécét, orosz szekrénybeosztást mutat be Záhonyi kollégánk a maga »Zsebleltár«-ában.

A tulajdonképpeni szakcikkek következnek ezután. Valamennyit ünnepeltünk írta. Az egyik a magyar szedésről szól, a másik a német nyelvű szedés fő szabályait ismerteti. Érdekes, hogy a szavak ritkítása dolgában ez a negyvenkét esztendővel ezelőtt készült évkönyv már ugyanazt az elvet hangoztatja, amelynek meggyökeresedése a modern idők egyik vívmányául tekinthető. Ez az elv abban foglalható össze, hogy a szavak spacionálása kerülendő, mert más távol-sági arányokat hozva létre az egyes betűk között, megrontja azok stílusát.

»A fametszvények előkészítése és nyomása«, ez a címe a »Zsebleltár« ama cikkének, amely tudtunkkal a magyar nyelven írott hosszabb lélekzetű nyomtatástechnikai dolgozatok legrégibbje. S itt igen érdekes tanulmányokat tehettünk. A fametszetek nyomtatásának módja azóta sem változott, s így amit negyvenkét esztendeje e tárgyról írtak: legfőljebb egyes részleteiben meg nyelvezetében lehetne különb a Záhonyi-féle dolgozatnál. Legalább úgy kellene lennie, különösen a nyelvezetet illetőleg.

Egybevetve azonban Záhonyinak a fametszetek nyomtatásáról írott dolgozatát néhány hasonló tárgyú újabb cikkel: arra a szomorú tapasztalatra kell jutnunk, hogy nyomtatástechnikai szakirodalmunk a magyarosságot illetőleg hosszú negyvenkét esztendő alatt alig fejlődött valamit. Záhonyinak a hatvanas évek derekán, tehát a magyar világ bimbófakadása idején írott dolgozata magyarosság dolgában is van olyan, mint a mostanában megjelent nyomtatástechnikai cikkek jó nagy része.

Ha mindezt meggondoljuk, s tudjuk azt is, hogy micsoda nehézségekkel kellett jó Záhonyinak dolgozata írásakor megküzdenie – hiszen sem a mesterszók magyarítása dolgában, sem általános technikai stilisztika tekintetében nem volt még akkoron járt csapás –: akkor tudjuk csak kellőképpen megbecsülni a legelső magyar nyomdászati szakíróknak, Tóth Istvánnak, Bendtner Józsefnek, Böhm Bélának, Nagy Sándornak, Szabó Józsefnek és különösen Barázda (Záhonyi) Alajosnak a munkásságát.

Az 1860-as évekbeli nagy szakirodalmi és szakfejlesztésbeli föllendülésnek az említett szaktársaink voltak az életre-keltői és legbuzgóbb munkásai. 1866 január 1-én indították meg Tóth István szerkesztésével az egri »Gutenberg«-et; ugyanennek az évnek az őszén jelent meg Záhonyi Alajos mostan ismertetett »Zsebleltár«-ja, szakirodalmunk története tehát ettől az évtől datálódik. A szaktársak érdekében való munkálkodás ez időtájt főképpen tanításból állott; a fiatal önképző egyesület gyorsírási és magyar, német meg francia nyelvi tanfolyamokkal vélte leghathatósabban szolgálni a tagok érdekét; nyomdászati kézi könyv megíratását vette tervbe stb.

S ebben az egész szakfejlesztő mozgalomban csöndes, álnév alatt való munkálkodásával Záhonyi Alajos valósággal hálára kötelezte le maga iránt mind a kortársait, mind pedig a késő utódokat is.

De folytassuk csak a »Zsebleltár« tartalmának ismertetését. Szakkulturánk története szempontjából olyan érdekes és tanulságos ez, hogy lehetőleg bő mederbe kell foglalnunk.

»Útmutatás minden fajú betűk és tömképlapok tartós átírozására« címen a galvanoplasztikát hét petitbetűs oldalon ismerteti a Záhonyi-féle évkönyv. A magyar szakirodalomban okvetlenül ez az első ilyen tárgyú dolgozat. Még egy galvanizáló készüléket ábrázoló jól sikerült lénia-szedés is van a cikk keretében. Érdekesebb e cikkben az akkoriban divatba került újmagyar technicus terminusok: »szirony« a pergament, »idomáztat« a plasztika helyett stb.

Következik az 1848. évi nyomdász-árszabálynak a szövege. Olvasóink talán furcsának vélik, hogy az 1867-iki évre készült évkönyvben az 1848-iki árszabály vagyon mindenkinek okulására és tájékoztatására közölve. Pedig egyszerű ennek az oka nagyon: újabb keletű árszabály a kiegyezés évében még nem volt, s Záhonyi kortársai az 1848 június 2-án megkötött tizenégy-krajcáros alapszámítású árszabály szerint számoltak. Az igaz, hogy akkoriban a marhahúsnak fontja tizenégy, a birkahúsé nyolc új krajcár volt, s egyéb élelmiszeri meg közszükségleti cikkek ára is hasonlíthatatlanul olcsóbb volt, mint manapság.

A szedés-árak, kéziratok, papirosmennységek és papiros-árak kiszámítására vonatkozó, valamint a pénzértékeket mutató hasznos táblázatok után már csak a magyarországi könyvnyomtató-műhelyek címtára meg a nyomdász-egyesületek tisztviselőinek névsora következik. Az előbbi a mostani állapotokhoz viszonyítva különösen érdekes. Egész Pest városában mindössze tizenhét volt a nyomdák száma. Ezek, ábécés rendbe sorakoztatva: Bartalics Imréné a Lipót-utcában (most Váci-utca), Bucsánszky Alajosé az Ősz-utcában (most Szentkirályi-utca), Emich Gusztáv a Barátok terén (most Ferenciek tere), az Első Magyar Egyesületi Könyvnyomda (Fanda és Társai) a Háromkorona-utcában (most Nagykorona-utca), Érkövi, Galgóczi és Kocsi Sándor nyomdája az Aldunatoron (most Ferenc-József-rakodópart), Gyurián és Deutsch Testvéreké a Dorottya-utcában, Heckenast Gusztáv az Egyetem-utcában, Herz Jánosé a Bálvány-utcában, Hornyánszky és Hummelé a Bálvány-utcában, Kertész Józsefé a Városháza-terén, Khór és Weiné a Dorottya-utcában, Leitner és Mandellóé a Fő-út és Váci-út sarkán (most Arany-János-utca, illetőleg Váci-körút), Noséda Gyuláé a Barátok terén, Poldini Edéé az Uri-utcában (most Koronaherceg-utca), Pollák Testvéreké a Kétsas-utca és Fő-út szögletén (most Sas-utca, illetve Arany-János-utca), Trattner-Károlyié az Uri-utcában és Wodianer Fülöpé a Sarkantyús-utcában. Budán két nyomda volt mindössze: Bagó Mártoné a Ponty-utcában és az Egyetemi Nyomda a várban.

A »Zsebleltár« nem egyetlen szakirodalmi munkája volt Záhonyi Alajosnak. Munkatársa volt már (ugyancsak Barázda Alajos álnévvel) Tóth István »Gutenberg«-jének, s később is, »Typographia«-szerkesztő-korában meg munkásmozgalmi működésében – mint látni fogjuk – mindenkor fennen hangsúlyozta a szakirodalom ápolásának szükséges voltát, s az apróbb szaktechnikai közlemények egész seregét írta meg avagy fordította le névtelenül.

A szaktechnikai kérdések meg rokon szakbeli újdonságok tanulmányozgatása mindenkor kedves témája volt. Bizonyítja ezt az is, hogy évek hosszú során át próbálózgatott a fotográfiaival, cinkográfiáival meg galvanoplasztikáival. Nem hivatásszerűen vagy hogy valaha anyagi haszna legyen a tanulmányaiból, hanem egyszerűen csak szórakozás kedvéért, mulatságképpen. A helyzet adta előnyöket az ő naiv egyszerűségében és egyeneslelkűségében sohasem tudta kizsákmányolni a maga javára.

A »Zsebleltár«-ra a maga szegényes viszonyaihoz mérten rettenetesen ráfizetett. De azért mégsem veszejtette el kedvét a szakirodalom ápolásától. Okulva a hatvanhetedik kötet sajtóhibáin és technikai gyarlóságain: az 1868-adiki kötetet ő maga akarta kiszedni Rudnyánszkinál, de a faktor részéről közbevetett akadályok miatt ez a terve meghiusult.

Záhonyinak munkástársai anyagi boldogulásáért és szellemi erősödéseért folytatott küzdelméről a mai kor gyermeke nem sokat tud. Ő maga közismert szerénysége mellett sohasem beszél régi időkbeli munkásságáról, kortársai pedig – kik együtt küzdöttek, együtt működtek vele – egynéhánynak a kivételével már mind elhaltak. Hézagok följegyzések, a »Typographia« régebbi évfolyamai, Zaka Lajos szaktársunknak »A Budapesti Könyvnyomdászok és Betűöntők Egylete negyedszázados fennállásának története« című kitűnő munkája, no meg egy a munkásmozgalmak történetét ismertető rendőrségi évkönyv az, amiből tiszta képet igyekeztünk magunknak alkotni a múlt század hatvanas és hetvenes éveiben megnyilvánult munkástörekvésekről s nyomdászmozgalmakról. Záhonyinak minden szerénysége mellett itt is, ott is nagyon sűrűn előfordul a neve. Már anyaegyesületünknek 1862-ben történt megalapításában is része volt Záhonyinak: egyike volt azoknak, akik legelsőknek léptek be az egyesületbe. Részt vett azután 1865 körül az önképző egyesület megalapítására irányuló mozgalomban, s midőn ez az egyesület 1866 július 22-én Buschmann Ferenc elnöklete alatt végre megalakulhatott: egyike lett a legbuzgóbb tagoknak. »Zsebleltár«-ának jövedelmét is eredetileg az önképző egyesület vagyonának gyarapítására szánta, bár az előfizetési fölhívások visszaérkezte után egyszerűen le kellett tennie minden a tiszta hasznat illető reményeiről.

Ugyanebben az időben kezdődött meg a munkásmozgalomban való tevékenyebb, sőt gyakran vezetői szereplése is Záhonyi Alajosnak. Jobbára nyomdászok voltak, akik a munkások Nyugaton kicsirázott gazdasági meg politikai törekvéseit Magyarországra átplántálták, s részben ezért, részben pedig a nagyobb megérthetőség és áttekinthetőség okáért közöljük a budapesti államrendőrségi évkönyvből azokat a részleteket, amelyek a magyarországi munkásmozgalmaknak 1866-tól 1873-ig való történetével foglalkoznak. E szerint:

»Buchdrucker-Fortbildungsverein« címe alatt jött létre Magyarországon az első munkásegylet. Alig hogy az egylet megkezdte működését, kebelében kitört a Schulze-Delitzsch- és a Lassalle-párti munkások között a harc. A Schulze-Delitzsch-párthoz tartozó Hirsch Lipót t. i. indítványt nyújtott be az iránt, hogy kéressék meg az országgyűlést, miszerint terjesszessék ki a választói jog a nyomdászokra, »mint a munkások elitjére, kik már hivatásuknál fogva folytonosan fejlődő intelligenciával birnak«. Ez indítvány az Ihrlinger és Záhonyi vezetése alatt álló Lassalle-párti munkásoknál ellenzésre talált, kik azt vitatták, »hogy a nyomdászok csak egy tagot képeznek a munkások nagy családjában és a választási jog hivatásuknál fogva nem csupán a nyomdász-munkásokat, hanem veleszületett, elidegeníthetlen emberi jognál

fogva valamennyi munkást megilleti, ami pedig valamennyinek a joga, azt valamennyi számára is kell kiküzdeni».

Az ekként nyilvánult pártkülönbözetek csakhamar két külön egyesület alapítására vezettek. A Schulze-Delitzsch-párti munkások Rohonyi vezetése alatt 1868. évi február havában a Pest-Budai Munkás-Egyesületet, a Lassalle-párti munkások pedig Hrabie János vezetése alatt ugyanakkor az Általános Munkás-Egyesületet alakították. A Pest-Budai Munkás-Egyesület, melynek alapításában az ellenzékhez tartozó országgyűlési képviselők – közülük Jókai Mór is – részt vettek, nem sokáig állott fenn. Már 1869. évben, midőn Behrmann, az egyesület közlönyének, a »Pest-Ofner Arbeiterzeitung«-nak szerkesztője, az egyesületi pénztár megkárosításával megszőkött, az egyesület feloszlott s tagjainak nagy része az Általános Munkás-Egyesületbe lépett be. Ezzel a Schulze-Delitzsch-féle párt megszűnt Magyarországon. A Lassalle-párthoz tartozó Hrabie János vezetése alatt álló Általános Munkás-Egyesület kezdetben nagy tevékenységet fejtett ki, s midőn Hrabie János, kinek diktátori fellépése a munkások között nagy elűgületlenséget szűlt, kénytelen volt a vezetéstől visszalépni, már Ujpesten, Ó-Budán, Kaposvárott, Aradon, Sárospatakon, Sopronban, Veszprűmben, Aninán, Resicán, Temesvárott, Pécsen és Fehértemplomban bírt fiókkal, melyekhez csatlakoztak a Szigetváron, Oravicabányán, Kolozsvárott, Pozsonyban és Eszéken létező munkás-egyesületek.

Az egyesület által rendezett első népgyűlés 1869. évi március 29-én Pozsonyban tartatott meg. Arra a budapesti vezetőkön kívül Bécsből is eljűttek Hartung, Scheu és Grosz munkásvezérek. A gyűlésen következő program fogadtatott el: 1. Általános közvetlen választási jog minden képviselőtestületbe. 2. Korlátlan egyesűlési és gyűlekezési szabadság. 3. Teljes szólás- és sajtószabadság. 4. A hirlapóvadék és hirlapbélyeg eltűrlése. 5. Teljes vallásszabadság. 6. Az állandó hadsereg eltűrlése és általános népfűlfegyverzés. 7. Az egyház teljes elválasztása az iskolától, általános iskolakötelezettség és ingyenes oktatás. 8. A parlamenti törvényhozás eltűrlése és közvetlen népszavazás svájci minta szerint. 9. Az egyházi rendek eltűrlése s javaiknak elkobzása iskolai célokra.

Ugyanazon időben az 1848. évben is már kommunista eszmétet terjesztett Tancsics Mihály által kiadott és Sassy Árpád által szerkesztett »Arany Trombita« az egyesület közlönyűl fogadtatott el és Tancsics Mihály az egyesület elnökűl választatott. Azonban Sassy Árpád egy általa írt cikk következtűben felsűgsértés miatt ítéltetett el és az »Arany Trombita« megszűnt. A munkások egy része – különösen az »internationalis munkás-associatio« befűlyása alatt állók – Tancsics Mihály vezetűsűvel nem volt megelűgedve és Strűbl Antal vezetűse alatt 1869. évben megalakította a Munkás-Önkűpűzőkűrt, melynek védnűksűgűt Horn Ede országgyűlési képviselő vállalta el. Ez egyesület, melynek alapszabályai 1869. évi október 22-én 6638. sz. a. jűvűhagyattak: 1870. évben Farkas Károly kezdeműnyezűse folytán az Általános Munkás-Betegsűgűlyűző- és Rokkantpűnzűtűrt alakította. A betegsűgűlyűző egyesület elnökűl Rauchmaul Károly, titkárűl pedig Farkas Károly választatott meg és ezek vezetűse alatt csakhamar virágzásnak indult és mai nap is fennáll.

A betegsűgűlyűző- és rokkantpűnzűtűr alapítűsa után a fennállű két egyesület isműt kűzeledett egymáshoz, de a kibékűlés csak akkor törtűnt meg, midűn Strobl Antal, az Önkűpűző-Egyesület vezetűje megszűkött.

Az egyesület tagjai az Általános Munkás-Egyesületbe lűptek be, mely ettűl fogva élűnkebb agitáciűt kezdett kifejtűni. 1869. évben Raspe Vilmos, aki Budapestre érkezűt, a bécsi törvűnyszűk megkeresűse folytán letartűztattatott s ennek hírűre a munkások összűgyűlekezevnű, zárt sorokban a rendűrsűgűhez vonultak, követűlvűn társuk szabadon bocsáttatását. Ez volt az első alkalom, midűn a munkások Budapesten fenyegetűleg lűptek fel.

A megszűnt »Arany Trombita« helyett új lap is alapított, mely Külföldi Viktor szerkesztése mellett »Általános Munkás-Ujság« címén 1870. évi április 8-án jelent meg először, de már július 17-én ismét megszűnt.

1870. évi június 4-én 3106. sz. a. az Általános Munkás-Egylet alapszabályai a belügyminisztérium által jóváhagyattak. Ez alapszabályok alapján 1870 évi június 19-én megtartott az egylet alakuló közgyűlése. Ezen a gyűlésen Tancsics Mihály, ki időközben saját kezdeményezése folytán egy segély iránti kérvényt nyújtott volt be a magyar kormányhoz, hevesen megtámadtatt és helyébe elnöknek Strausz Antal, alelnököknek Essl András és Külföldi Viktor, jegyzőül Ihrlinger Antal választattak meg.

Az »internationalis munkás-associatio« figyelme már szintén Magyarország felé fordult és Farkas Károly az associatio magyarországi vezérügynökéül neveztetett ki.

Az egylet választmányához tartozott akkor Politzer Zsigmond, egy fiatal deák, ki »Testvériség« címen egy kis lapot adott ki. Midőn az egylet elnöke, Strausz Antal által a királyhoz benyújtott kérvény folytán ő felsége által 500 frt adományoztatott az egyletnek, Politzer Zsigmond az ajándék elfogadása ellen oly szavakban kelt ki, hogy e miatt letartóztatták és a bűnvádi eljárás ellene megindították. A párisi commune-ről érkezett hírek a budapesti munkásokat is elragadták s midőn a rendőrség a serfőző-, sütő- és szabómunkások által megkezdett sztrájk vezéreit letartóztatta, egy petíció benyújtása határozatott el az országgyűléshez. A munkások ezret meghaladó számban a képviselőházhoz vonultak, elfoglalták a karzatokat, behatoltak a folyosókba, megszállották a kijáratokat és követelték kérvényük elintézését. Ekkor, még mielőtt a fegyvergyári munkások megérkeztek volna, lovas és gyalog katonaság jelent meg a helyszínen és szétkergette a zavargókat. Ezzel együtt a sztrájknak is vége volt.

1871. évi június havában Bécsből Scheu és Peschau munkásvezérek jöttek Budapestre oly célból, hogy a kisiparosok között szocialista egyletet alapítsanak. Ugyanakkor érkezett meg a párisi commune leveretésének híre, melyet az agitátorok egy nagy tüntetés rendezésére kívántak felhasználni. Scheu indítványára népgyűlés hivatott össze június 11-ére, melyen elhatározatott, hogy a munkások zárt sorokban és fekete kokárdával ellátva a városligetbe vonuljanak, tüntetve a commune iránti rokonszenvükkel. Ez meg is történt, de a tüntetés folytán Scheu és társai 1871 június 12-én letartóztattak.

A munkások a letartóztatás hírére még aznap gyűlést tartottak és egy bizottságot küldtek ki társaik megszabadítására. Egy küldöttség Essl András vezetése alatt a főkapitányságnál megjelent, de itt Essl Andrást letartóztatták. A következő napon a munkásvezéreknél házkutatások tartattak s a lefoglalt levelek és nyomtatványok alapján száznál több munkás (köztük Firtinger Károly és Kaczander Gyula is) fogatott el. Ezek legnagyobb része 2–10 napi letartóztatás után szabad lábra helyeztetett, azonban az Általános Munkás-Egylet több tagja a kir. ügyészségnek átadatott, kik ellen az ügyészség hűtlenségi pert indított, Politzer Zsigmondot azonkívül felségsértéssel is vádolván. Scheu, Peschau és társaik az osztrák bíróságok megkeresésére Ausztriának adattak ki.

A vádlottak ellen a végtárgyalás 1872. évi április 22-én kezdődött és 8 napon át tartott. Április 30-án hozatott az ítélet, mely által a hűtlenség vádja alól az összes terheltek felmentettek és szabad lábra helyeztettek, Politzer Zsigmond kivételével, ki felségsértés miatt 6 havi börtönre ítéltetett.

Ez volt a magyar munkásmozgalom első korszaka. A hűtlenségi per a mozgalom fejlődését megakasztotta. Az ítélet hozatala után azonban Farkas Károly, Külföldi Viktor, Ihrlinger Antal, Essl András és Kaczander Gyula ismét hozzáálltak a szervezkedéshez s már 1873-ban ismét megjelent a »Munkás Heti Chronika« Madarász János és az »Arbeiter Wochen-Chronik« Ihrlinger Antal szerkesztése mellett. E lapok hasábjain megindult az agitáció egy

munkáspárt létesítése tárgyában és már március 23-án Ihrlinger Antal vezetése alatt megtartott az országos munkásgyűlés, melyen a következő határozat hozott: »A március 23-án Budapesten összegyűlekezett munkások egy munkáspárt alapítását határozták el s mint ilyen megalakulnak a következő pontok elfogadásával: 1. A munkáspárt Magyarországon célba veszi minden törvényes eszköz felhasználásával a munkások szervezését, s ezek szellemi és anyagi érdekeinek megóvását és előmozdítását. 2. A munkáspárt tagja mindenki, aki teljes erejével a fennebbi elvekért közreműködik, és 30 kr. beirási illetéket egy és mindenkorra, havonként pedig 20 kr. járulékot a párt választmányánál, vagy ennek meghatalmazottjánál lefizet. 3. Céljai elérésére átveszi a párt a »Munkás Heti Chronika« és »Arbeiter Wochen-Chronik« című közlönyöket, melyek a mai napon birtokába átmennek. 4. Minden párttag ingyen kapja a pártközlönyök mindegyik számát. 5. A munkáspárt választ 7 tag- és 5 póttagból álló választmányt, melynek feladata minden pártügy végrehajtása, a pártközlönyök vezetése, pártgyűlések egybehívása és évenként egy országos munkás-kongresszus előkészítése. A kongresszus fő feladata a pártprogram megállapítása.«

Eme határozatok végrehajtása azonban abbanmaradt, mert a belügyminisztérium 1873. évi április 25-én 1386. sz. a. kelt rendeletével a munkáspártot feloszlatta. E rendelet folytán a pártlapok, melyek már a párt tulajdonába átmentek volt, Farkas Károly, Ihrlinger Antal és társaikra szálltak vissza.

Záhonyi Alajos a munkásság anyagi és szellemi fölszabadulására irányuló mozgalomból mindaddig kivette a részét, amíg az 1870-iki nagy nyomdászsztrájk után a munkáltatók fekete listája el nem üldözte őt Pestről. 1871-ben, a tömeges letartóztatások idejében – mint tudjuk – Szegeden dolgozott Bába Imrénél, s így távollétének tulajdonítható, hogy nem vehetett részt a pesti munkásmozgalomban, s ekként elkerülte Firtingernek, Kaczandernek és társaiknak a sorsát: a hosszú hónapokra való bebörtönzést.

Ami különben Záhonyit illeti: ő nem annyira az agitációnak az embere volt, mint inkább a csöndes produktív munkálkodásé. Fő-fő törekvése az volt, hogy a munkásságot anyagilag emelje ki a lakás- és élelmiszer-uzsorások karmaiból családházak építése, fogyasztási szövetkezetek létesítése stb. útján.

Az Általános Munkás-Egyletnek Záhonyi Alajos volt az első jegyzője. Mint ilyen nagy propagandát fejtett ki abban az irányban, hogy az összes pest-budai munkások egyetlen segélyező egyesületbe vonassanak össze. Szomorú tapasztalatok vezették őt e propagandájának megkezdésére; látta a vállalati betegsegítő pénztárak rendszerének tömérdek viszásságát, s sok-sok példáját annak, hogy a munkások munkanélküliségük idején elveszítvén a gyári betegsegítő pénztárral szemben való jogaikat: ha ilyenkor betegek lettek, a legnagyobb nyomorúságnak nézhetek elébe...

Visszatérve a nyomdászattársadalmi életben kifejtett tevékenységére, a pestvárosi meg budai nyomdákra kiterjedő 1868-iki árszabálymozgalomnál kell megállapodnunk.

Az önképző egyesület ez évi május 17-ikén tartott közgyűlésén bizottságot választott, melynek föladatává tette az árszabály megjavítása ügyében a főnökökkel való tárgyalást. E bizottságnak Bendtner József, a Légrády-nyomda ma is élő főművezetője volt az elnöke és Szabó Elek egyetemi nyomdai főművezető a jegyzője; tagjai sorában pedig Firtinger Károly, Nitsch Alajos és Tanay Ödön mellett a mi Záhonyi Alajosunkat is megtaláljuk. A bizottság tizenhét-krajcáros alapszámítást kért, a főnökök tizenhat-krajcárosat ajánlottak; végezetül megegyeztek tizenhét krajcárban.

Az 1868 szeptember 14-ikén életbe lépett új árszabály csak pillanatnyilag elégítette ki a nyomdászsegédek. Az élelmi szerek, a lakás stb. rohamos drágulásának tulajdonítható, hogy

a rá következő évben már újabb árszabálymozgalommal kellett számolniuk a főnököknek. A mozgalom nagy-arányúvá tételében nagy szerepe volt az 1869 május 1-én az önképző egyesület kiadásában, Buschmann Ferenc szerkesztésében megindult »Typographia« lapnak, melynek megalapításában jelentős része volt a mi Záhonyinknak is.

Az 1869–1870-iki árszabálymozgalomban kimagasló szerepe volt Záhonyi Alajosnak: ő volt az árszabálybizottságnak az elnöke. 1870 január 7-én terjesztette a főnökök testülete elé munkástársainak különben szerény (húsz-krajcáros számolási alapot és kilenc-órai munkaidőt kérő) kívánalmait, s január 25-ikén tagadták meg azok teljesítését végérvényesen a főnökök. Tizennégy-napos fölmondási idő következett erre, amelyet a munkások agitálásra, a főnökök pedig tömörülésre használtak föl.

1870 február 5-én megtörtént a segédek kilépése, s a harc mindkét részről a legnagyobb dacossággal folyt egészen addig, míg a gazdaságilag gyöngébb fél, a segédek tábora ki nem fogyott a hadi költségekből. A főnökök a maguk pártjára hódították a hatóságokat, a sajtót meg a könyvkiadókat, s szigorú megtorló szabályokkal igyekeztek elejét venni annak, hogy humánusabb kartársaik valamelyike teljesítse munkásai kívánságát. Jellemző példa erre a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság köztiszteletben álló igazgatójának és segélyző egyesületünk sok éven át hervadhatatlan érdemeket szerzett elnökének, lovag Falk Zsigmond úrnak az esete, akit a nyomdafőnökök azzal kényszerítettek az árszabály megtagadására, hogy kijelentették: »ha a többi nyomdatulajdonossal nem tart, úgy aláírási ívet köroznak az írók, kiadók és könyvkereskedők közt, amelyben ezek megígérik, hogy a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaságnál mindaddig semmit sem nyomtatnak, amíg ő áll az élén«.

A sztrájkoló segédek vezérei, Záhonyi Alajos és Sauerwein Géza mindent elkövettek, hogy a sztrájkolókat kitartását növeljék, de öt heti nehéz küzdelem után be kellett látniuk a vereség kikerülhetetlen voltát. Március 6-ikára általános gyűlést hívtak egybe, kimondva azon, hogy másnap mindenki mehet dolgozni, mert a további küzdelem – a szaktársak felerésze már úgyis dolgozván – céltalan volna. E határozat meghozatala után Záhonyi Alajos, mint az árszabálybizottság elnöke, előbb erős szavakkal rótta meg mindazokat, kik az ügyet cserben hagyván, a bukást elősegítették, s azután a gyűlést fölslaztatta.

A sztrájk megszűnte után óriási volt a munkatorlódás a pesti nyomdákban, de Záhonyi munkásvezér létre aligha kaphatott volna itten kondíciót. Félték tőle, mert tudták, hogy hajthatatlan természetével a parciális sztrájkokban keresne újabb eszközt szaktársai anyagi helyzetének megjavítására. Vidékre kellett utaznia.

*

Mikor visszakerült, itt már lecsöndesedtek a kedélyek. A nyomdászok jobbjai – lovag Falk Zsigmonddal az élükön – a segélyző egyesület alapszabályainak modernebb alapokra fektetésén buzgólkodtak. Záhonyi is részt vett e munkában, de már inkább csak közkatónai minőségben. Fáradt volt, s elkeseredett, s azonkívül családi gondjai is megsokasodtak.

Húséges, derék közkatona akart maradni mindig. Ebben csúcsosodott ki élete filozófiája. Szaktársai akárhányszor meg akarták választani bizalmi állásokra, de ő mindannyiszor tiltakozott ez ellen, s minden kitüntető titulustól mentesen akarta teljesíteni szaktársi meg munkástársi kötelességeit.

Több mint tíz esztendeig sikerült annyira-mennyire megmaradnia a visszavonultságában. Ekkor olyan villongások támadtak a nyomdásztársadalomban, amelyek elől nem lehetett elzárkózni még Záhonyinknak sem. Színt kellett vallania minden budapesti könyvnyomtatónak: csatlakozik-e a radikálisabb magyarosodást célzó mozgalomhoz, avagy a statusquónál való megmaradásnak a híve-e?

Szép és nemes küzdelmet vívtak ekkor szaktársaink. Egyik oldalon a nyomdász-segédék magyarságának színe-java, az ifjú magyar kultúra neveltjei, akik az anyanyelv szeretetteljes előtérbe tolása mellett tudtak hevülni a gazdasági és szellemi fölszabadulás eszméiért is; a másik oldalon jórészt öregebb szaktársak, akik egyrészt a maguk német anyanyelvűsége miatt, másrészt pedig a nemzetközi összeköttetések könnyebbősége okáért voltak hívei a Typographia vegyesnyelvűségének. Az előbbiek élén Ács Mihály, Firtinger Károly és Tanay József állottak, az utóbbiak élére – talán akaratok ellenére is – Kaczander Gyulát meg Záhonyi Alajost, a segélyző egyesület jegyzőjét tolta a közbizalom.

Az eleinte minden személyeskedés híjával való, tisztán elvekért folyó küzdelem 1882 végén tört ki. Az ez évi december 3-iki rendkívüli közgyűlésre a magyarosító párt azt az indítványt terjesztette be, hogy »legyen a Typographia 1883. évi január 1-től kezdve, mint az egyesület tulajdon lapja, egészen magyar nyelvű, oly megjegyzéssel, miszerint hivatalos dolgok német nyelven is közöltessenek«. Ez indítvány ellenében a másik párt azt javasolta, hogy »határozza el a rendkívüli közgyűlés a Typographiának az egyesülettől való elválasztását, s bízson meg egy héttagú bizottságot a határozat kivitelére vonatkozó föltételek kidolgozásával, s ezeknek az 1883-iki rendes évi közgyűlés elé való terjesztésével«.

A rendkívüli közgyűlés ezt az utóbbi indítványt fogadta el, s ezzel megkezdődött a harci készülődés az 1883-diki rendes évi közgyűlésen vívandó döntő ütközetre.

Dicséretükre legyen azonban mondván szaktársainknak: az e korbéli Typographiákban eleinte nyomát sem találjuk annak, hogy a szenvedelmek a személyeskedésig fokozódtak volna. A két párt vezető embereinek egyénisége annyira tisztelt és becsült volt minden nyomdász szemében, hogy a sértésnek, gyanúsításnak még csak árnyékával sem merték illetni őket. De nem tették volna ezt már csak a szélteben tisztelt elnökre, lovag Falk Zsigmondra való tekintettel sem, ki mindvégig meg tudta őrizni bölcs pártatlanságát és higgadságát.

Az 1883 április 8-adi közgyűlésen megtörtént végre a döntő ütközet. A magyarosításra törekvő párt lett a vesztes, de a Typographia függetlenítéséből se lett semmi. Minden maradt a régiben.

E közgyűlési határozat következtében Tanay József, ki 1881 január 30-ától kezdve szerkesztette közmegelegedésre a Typographiát, megvált ez állásától, s utóda 1883 május 3-ától Záhonyi Alajos, az anyaegyesületnek ekkor már első alelnöke lett.

Hogy tisztábban láthassuk a két – majdnem egyforma erős – párt irányító elveit, rövid kivonatban közöljük azt a nyilatkozatot, melyet a magyarosító párt az emlékezetes közgyűlés után a Typographiában leadott:

»Nem tartjuk szerencsétlenségnek az új választmánynak a közgyűlés által való megválasztását, mert újólág megválasztott elnökünket, lovag Falk Zsigmond urat, az ő buzgó és nemes törekvését egyeletünk java iránt annyira tiszteljük, szeretjük és becsüljük, hogy kezében az egylet vezetését minden időben örömmel szemléljük. E tántoríthatlan bizalom az egylet elnöke iránt a legerősebb biztosíték nekünk, hogy alapszabályainkba iktatott célokért fog az egylet a jelenleg többségre jutott pártból választott választmány alatt is küzdeni, még pedig az alapszabályainkba iktatott eszközökkel.

Mi, a »függetlenek« által ócsárolt párt tagjai, szívünkön hordjuk az egylet javát, tiszteletben tartjuk minden egyleti tag választási szabadságát s ezért saját pártunknak, mely elven alakult, tartozunk azzal, hogy csak ez elv jogosultságának mindenkitől elismerése árán vagy győzelemre jutása esetén lépünk csupán a választmányba, másként soha.

Elvünk jogosult, győzelemre jutása nem lehet más, csak idő kérdése; jogosult, mert ez elv: az alapszabályok uralma. Hisszük és valljuk, hogy az egylet szervezete helyes, hogy csupán az alapszabályaiba iktatott célokért, ugyanez alapszabályokban részletezett eszközökkel való

működésben szabad és kell az egyesület tevékenységének összpontosulnia; károsnak, az egyesület rendeltetésén kívül állónak, és nem szabad, hanem tiltott dolognak tartunk és nyíltan hirdetünk minden oly irányú törekvést, mely akár az egyesület céljaként nincs felsorolva alapszabályainkban, akár a felsorolt eszközöknek nem a felsorolt, de egyéb célok szolgálatába juttatását célozza; ebből kifolyólag mindenben oda törekszünk, hogy az egyesület összes tevékenysége ne másban, hanem alapszabályainkba iktatott eszközökkel alapszabályilag szentesített célok elérése utáni törekvésben összpontosuljon. Hisszük és valljuk, hogy alapszabályainkba iktatott céljaink elérésére nemcsak föl kell használni e cél elérhetésére szolgáló felsorolt eszközöket, de azokat átalakítani is lehet és kell; de ez átalakításnak soha sem szabad oly irányban történnie, hogy általa az eszköz más célok szolgálatába tereltesse, hanem mindenkor azok szolgálatában maradjon, melyek az alapszabályokban felsorolva.

Ebből kifolyólag szükségesnek tartjuk, hogy a segélyezés minden ága fentartassék, a vagyoni eszközök gyarapodása esetén fejlesztessék; szükségesnek tartjuk, hogy az alapszabályba célként iktatott tanoncoktatás ne csak fentartassék, de égető szükség lévén reá, lehető legszélesebb alapra fektetessék; szükségesnek tartjuk, hogy a tagok önképzése arra alkalmas és helyes eszközökkel intenzívebb módon eszközöltessék; ez utolsóra alkalmas és helyes eszköznek valljuk, hogy az önképzés eszközei megválasztásában a súly magyar nemzeti alapra helyeztessék, ez alapon fejlesztessék, ezért a könyvtár magyar művekkel gyarapíttassék, hogy – a dualizmus szokásjogának révén 1021 német mű mellett ma 893 magyar művel rendelkezik a könyvtár – a magyar művek ne mellőztessenek, rendkívül nagy hátrányára az olvasni vágyó ifjú nemzedéknek; a Typographia – alapszabályszerűleg (eszköz az egyesület céljai elérésére) – ezután is fentartassék, hogy azonban hathatósabb eszköz lehessen az egyesület céljai előmozdítására, szerkesztésében a szakközleményekre helyeztessék a fő súly, kétnyelvűsége a hivatalos részre redukáltassék, többi része legyen egynyelvű: magyar.

Ezekben körvonalozzuk egyesületünk jövőben követendő tevékenységének helyes irányát s amennyiben egyik vagy másik dologban az ez évi választmány ez irányban kezdeményez, vagy a már megkezdett uton tovább halad: mi őt minden erőnkkel támogatni fogjuk, mert mi nem személyekért és személyek ellen harcolunk, de az egyesület javáért. De nem támogatjuk, sőt a leghatározottabban ellenzékét képezzük jövőben az új választmánynak, ha a pártjának szájában frázist képező »független« jelszó általuk való értelmezésének megfelelőleg meg akarná kísérleni a Typographiát az egylettől függetlenné tenni, nemcsak azért, mert az egyesület tulajdonát képező lapot az egylettől függetlenné tenni képtelenség, de azért is, mivel mi a Typographiát oly tulajdonnak tartjuk, mely hivatva van a jövőben anyagi hasznot is hajtani. De a jövőben elérhető ez anyagi hasznotól eltekintve, nem egyezünk bele a Typographiáról való tulajdonjog lemondásába (mert így van magyarul a függetlenítés) minden más októl eltekintve azért sem, mert az egyesületnek szüksége van ily eszközre, céljai előmozdítása végett, s pedig égető szüksége, annyira, hogy ha ily eszköze nem volna, teremteni kellene.

Ezeket tartoztunk a pártunk által fölállított jelöltnévsor leszavaztatása után elmondani; nincs más hátra, mint pártunk minden egyes tagját fölhívni, hogy vereségünk fölött ne csüggedjen, hanem szolgáljon az neki ösztönül a kitartásra, buzdításul az elv terjesztésére, hogy pártunk erősödjék; ellenfeleinket, a »függetleneket« pedig fölhívni, hogy értsenek meg bennünket, akik érteni akarnak: mi nem akarunk mást, mint az alapszabályok uralmát, az önképzés eszközeinek pedig nemzeti alapra fektetését, azért, mert az ifjú nemzedék magyarul tanult az iskolában, magyarul gondolkozik és érez.«

Erre a nyilatkozatra a Typographia ujdonsült szerkesztő-bizottsága, illetőleg Záhonyi Alajos a lap tizennyolcadik számában terjedelmes programot tett közzé, melyből rövidre fogva közöljük a következőket:

»Komoly feladatunkká tűztük ki oda hatni, hogy a tagoknak az alapszabályokban és határozatokban nyilvánulásra kerülő érdekei haszontalan ellenségeskedések által háttérbe ne szoríttassanak, az egyesületi tagok részéről táplált hazafiság különböző fokozatait vitatkozás avagy bírálatnak tárgyává tegyük, de igenis szükségesnek tartjuk szembe szállani egy oly agitációnak, mely az alapszabályok keretén kívül mozog és egyesületünk működési körébe oly kérdést iparkodik vonszolni, melyre nézve abban a talaj alkalmatlan és a meg gondolatlanul kiszórt mag legjobb esetben is csak a viszály mérges csiráit képes termékül felmutatni. Mindnyájan érezzük, hogy a kétnyelvűség egyesületünk működését megnehezíti és nagyobb költséggel is van összekötve, de a ma még fennálló viszonyok közepette saját érdekünk kívánja, hogy ez áldozatokat meghozzuk, mit szégyenpir nélkül tehetünk, annál is inkább, minthogy a saját hozzájárulásunk nélkül létrejött balviszonyoknak rögtönzött megszüntetése feladatunk határát csakugyan túllépi. Türelem és egy kis belátás e tekintetben is mindenesetre inkább fog hasznunkra válni, mint az elhirtelenkedés.

Az egyesületünkben oly nagyon megkívánt egyetértés lazításának legkiválóbb okául a nemzetiségi és nyelvi kérdés erőszakos felszínre lökését kell tekintenünk. Mi nem táplálunk arra semmiféle okot, hogy az egyesületi tagok részéről táplált hazafiság különböző fokozatait vitatkozás avagy bírálatnak tárgyává tegyük, de igenis szükségesnek tartjuk szembe szállani egy oly agitációnak, mely az alapszabályok keretén kívül mozog és egyesületünk működési körébe oly kérdést iparkodik vonszolni, melyre nézve abban a talaj alkalmatlan és a meg gondolatlanul kiszórt mag legjobb esetben is csak a viszály mérges csiráit képes termékül felmutatni. Mindnyájan érezzük, hogy a kétnyelvűség egyesületünk működését megnehezíti és nagyobb költséggel is van összekötve, de a ma még fennálló viszonyok közepette saját érdekünk kívánja, hogy ez áldozatokat meghozzuk, mit szégyenpir nélkül tehetünk, annál is inkább, minthogy a saját hozzájárulásunk nélkül létrejött balviszonyoknak rögtönzött megszüntetése feladatunk határát csakugyan túllépi. Türelem és egy kis belátás e tekintetben is mindenesetre inkább fog hasznunkra válni, mint az elhirtelenkedés.

A Typographia feladatát úgy fogjuk fel, hogy a lap, miután kizárólag segédek által lett életbe léptetve és ma is túlnyomó részben csak azok által tartatik fenn: társadalmi és gazdasági tekintetben a könyvnyomdászok érdekeit első sorban a munkások szempontjából képviselni van hivatva, és pedig azon mérvben, amint az a munkás jogaiban gyökerező viszonyoknak leginkább megfelel; másodízben pedig a lapnak hivatását abban is rejlik véljük, hogy a könyvnyomdászok és betűöntők szakmabeli képzettségét hatásosan előmozdítsa, annál is inkább, miután a munkás csakis szakbeli és általános képességeinek lehető fokozása által óvható a meg társadalmi sülyedéstől.

Nem ismeretlen előttünk azon tény, hogy a szaktársaknak egy igen tetemes része a munkás szociális állásának hangoztatása által vajmi kellemetlenül érintetik és legszívesebben fogadná, ha e kérdés úgy a Typographiában, mint az egyesületben a nyomdászatnak csupán technikai oldala által váltatnék fel. Mi e nézetet nem helyeseljük és a mai kor szellemével összeférhetőnek sem találjuk; ha a társadalom minden rétegei speciális érdekeik megóvására törekednek, mi okból maradjunk mi ilyen törekvésekkel szemben hátra, mikor mint munkásoknak legkevesebb okunk van szociális bajainkat illetőleg hallgatásba burkolódnunk.

*

Sokan csodálkoztak azon, hogy ép Záhonyi, a magyar nyelvű szakirodalomnak egyik megteremtője került – az ugyancsak jó magyar érzelmű Kaczander Gyulával egyetemben – az úgynevezett »német párt« élére. Pedig ő a hatvanas években vallott elveiből, édes magyar anyanyelve iránt érzett szeretetéből nem engedett egy hajszálnyit sem. Csak úgy lelkesedett a magyar szóért, mint annak előtte, de meggyőződése volt, hogy az idők még nem alkalmasak a Typographiának egészen magyarrá tételére. S mert e meggyőződését nem titkolta: mint magyarul is jól tudó, nagytekintélyű szaktársat Tschutschegg Vincéék ajánlatára egy-kettőre fölléptették alelnök meg szerkesztő-kandidátusnak.

A békeszerető, nyugalomra vágyó ember kedvetlenül foglalta el az alelnöki széket meg a Typographia szerkesztői állását. Ha a köteleltségérzet nem lett volna annyira kifejlődve benne:

világért sem engedett volna szaktársai unszolásának, annál kevésbé, mert tudta, hogy a közszereplés a nyomdásztársadalomban meglehetősen hálátlan valami. Mindamellet remélte, hogy békés, soha senkit meg nem bántó egyéniségevel sikerülni fog a szaktársi életben megnyilatkozott ellentéteket áthidalnia. Hogy ez nem következett be: nem rajta mult, hanem a viszonyokon.

Ha kedvetlenül foglalta is el állását, annál nagyobb kötelességtudással végezte a tisztét. Jó részt az ő érdeme, hogy szerkesztősködésének egy esztendeje alatt – a magyarosítás kérdése körül kitört pártoskodások, szertehúzások és a megdöbbenő fegyelmetlenség idején – nem hogy széjjel nem züllött a nyomdász-segédek szervezete, hanem még eredményeket is ért el, amennyiben előkészítette a talajt a nyolcvanötödiki árszabálymozgalomhoz.

A Typographia megmagyarosításának jegyében indult harc pedig tovább folyt 1884-ben is. De már nem úgy, mint az előző évben. A küzdők kifogytak az argumentumokból, s ezek helyett sértéseket vagdostak egymás fejéhez. A magyar párt alapította, s Pusztai Ferenc, majd Ács Mihály szerkesztette Nyomdászok Közlönye kíméletlenül támadta a Typographia körül csoportosult többséget; persze ezek sem maradtak adósaik. Ily körülmények közt talán könnyen érthető, ha a szelid és békés hajlamú Záhonyi valósággal a kálváriáját látta a szerkesztősködésben, s mindenáron szabadulni igyekezett e bizalmi állásától.

1884 husvétjakor lemondott a Typographia szerkesztői tisztéről. Az első alelnöki tisztet és a szerkesztő-bizottság elnöki tisztét azonban továbbra is viselte, egészen az 1885-ik évi közgyűlésig.

A szerkesztősködésben Zaka Lajos lett az utóda, aki kisebb megszakításokkal tizenhét esztendeig állott szervezetünk élén.

Zaka, Nitsch és még néhány tevékeny szaktársunkkal egyetemben nagy munkásságot fejtett még ki ez időben Záhonyi az anyaegyesület országosításának előkészítésében is.

S ezzel körülbelül be is fejeződött a nyomdász-társadalomban való nagybbszabású szereplése. Meg-megválasztották hol választmányi tagnak, hol más tisztségre itt is, ott is, de Záhonyi már csendes ember volt, s szereplésre nem vágyott. Mindössze, hogy a szervezet hű és becsületes közkatonája akart maradni holta napjáig.

S az is maradt mindig. Becsülettel teljesítette szaktársi kötelességét már 1885-ben is, majd pedig 1895-ben, amikor a Pesti Lloyd-társulatnak a nyomdájából csöppent ki, s került a megrendszabályozottak lisztájára. Munkanélküliséget, nyomorúságot kellett elszenvednie, de ő szívesen tűrt mindent, mert hiszen a közösség érdekében tett szolgálataiért érte a baj.

A nyolcvanas évek vége felé nagy munkásságot fejtett ki a pusztaszentlőrinci munkás-családházak építése érdekében. Szabad idejének java részét éveken át ennek a munkának szentelte, de itt is csalódás és méltánytalanság érte, hozzájárulva ahhoz, hogy az immár a nélkül is visszavonult ember még jobban elzárkózzék.

*

Nemcsak mint páratlanul derék és önfeláldozó kolléga érdemes a mi Záhonyi Alajosunk mindenki szeretetére és becsülésére, de mint kiváló jó ember is. Aki ismeri: lehetetlen, hogy ne szeresse. E sorok írója huszonhárom esztendeje, hogy ismeri őt, a keze alatt tanult, együtt dolgozott véle azóta is éveken át: de nem emlékszik arra, hogy a jó öregnek valaha is egyetlen durva vagy illetlen szó hagyta volna el az ajakát. A megtestesült jólelkűség és emberszeretet ő...

Be is fejeztük ezzel Záhonyi Alajos élete-folyásának és működésének ismertetését. Itt-ott egyszersmind rövid vázlata ez az ő korának, s éppen az áttekinthetőbb vázlatosság okáért el is hagytuk az apróbb részleteket, különösen magának az ünnepelt szaktársnak életiratából. De hogy is lehetne egy hosszú félszázados munkálkodásnak minden fázisát rövidke három íven összefoglalni!

Ötven-esztendőös szaktársi mult tárul itt elénk. Hófehér, makulátlan. A legirígyebb rágalmazó sem találhatna rajt' egy atomnyi szennyet. A jövő idők dolgos nyomdásza ide járulhat majdan megtanulni, hogy mi is az a nyomdászbecsület.

Ha valaha, úgy most van igazán értelme annak a mondásnak: Le a kalappal, uraim!